

ANNA MIR

CORRECTORS, ASSESSORS, LINGÜISTES:
REFLEXIÓ SOBRE EL PROCÉS DE REVISIÓ
DE TEXTOS ESCRITS

L'evolució de les llengües fa necessària la creació i l'adaptació de paraules, girs, expressions. En les llengües normalitzades, són sobretot els escriptors i els mitjans de comunicació els que donen validesa a les formes noves i els que actualitzen els usos de la llengua, encara que hi hagi una institució acadèmica que s'encarregui de fixar la normativa. En català, a causa de la interferència constant del castellà, i més recentment de l'anglès, es tenen molt en compte les directrius de la institució acadèmica en matèria lingüística, l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). L'IEC, que és la institució encarregada de validar com a normatives les formes noves, va donant a conèixer les decisions que pren, però com que les necessitats lingüístiques de la societat sempre van molt més endavant que les normatives, calen altres obres de referència de prestigi que complementin les que publica l'Institut.

La interferència lingüística, el coneixement poc sòlid de la llengua per part d'escriptors i comunicadors¹ i la falta de models de referència actuals han fet que les obres gramaticals tinguin un paper decisiu en la presa de decisions en l'àmbit lingüístic, fins al punt que es dubta de la bondat de qualsevol forma que no es trobi en les gramàtiques o en els diccionaris i se n'accepten d'altres, encara que siguin de dubtosa genuïtat, si hi figuren. La manera de consultar aquest material és diferent segons els interessos. No el consulten igual un professor i un escriptor, ni tampoc consulten les mateixes obres. Hi ha un grup de professionals de la llengua per als quals aquestes obres són imprescindibles: els assessors lingüístics.

1. Entenem per *comunicadors* els locutors i els presentadors. El llibre d'Ivan TUBAU, *El català que ara es parla: llengua i periodisme a la ràdio i la televisió* (Barcelona, Empúries, 1990) inclou una sèrie d'entrevistes sobre la formació lingüística dels periodistes.

Els estudis universitaris sovint no són suficients per garantir uns bons coneixements dels estudis gramaticals del català i de les diferents solucions possibles per a aquells casos que la normativa no ha resolt. La perseverança i l'agilitat en la consulta del material, juntament amb un bon coneixement de la normativa i una bona intuïció, són fonamentals per desenvolupar qualsevol activitat relacionada amb l'assessorament lingüístic i per prendre decisions encertades. Amb les condicions esmentades es poden admetre o rebutjar formes independentment del fet que estiguin incloses o no en algun recull gramatical o lèxic.

La necessitat de formació específica per als professionals de la correcció ha fet que els últims anys s'hagin organitzat cursos especialitzats. D'una banda, els de preparació per als exàmens per obtenir el certificat de correcció de textos (nivell K) de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat i, de l'altra, els cursos de postgrau i màsters relacionats amb la correcció a càrrec de la UAB, la URL i la UdG. Aquests cursos, impartits per professors universitaris i professionals de la correcció, afavoreixen la posada en comú dels coneixements teòrics propis de la recerca universitària i dels coneixements pràctics propis dels tècnics en l'assessorament lingüístic.

Les Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística impulsades per l'IEC i, fins ara, per la Universitat Pompeu Fabra i la Universitat Autònoma de Barcelona han contribuït també a posar en comú els interessos dels diferents col·lectius relacionats amb l'estudi de la llengua.²

L'ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC: LA CORRECCIÓ

El concepte d'*assessorament lingüístic* és molt ampli. Els professionals que s'hi dediquen poden orientar sobre la tria d'una forma, la pronúncia, el material de consulta, els serveis de correcció..., sense prendre cap decisió sobre el text oral o escrit en qüestió, o poden in-

2. Les intervencions d'aquelles jornades es poden consultar a *Jornades per a la cooperació en l'estandardització lingüística* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica, 2000; «Sèrie Jornades Científiques», 9).

tervenir en el text. En aquest article s'analitza la tasca dels assessors lingüístics que intervenen en textos d'altri.

L'assessor lingüístic és el professional que tradicionalment s'havia anomenat *corrector*. Segons les èpoques, però, ha rebut altres denominacions: *lingüista*, *assessor lingüístic*, *corrector d'estil*, *corrector lingüístic*, *corrector literari*, *editor*. El cap de la secció de Coordinació Lingüística d'«El Periódico», Ricard Fité, va fer referència a aquest canvi de nom en una ponència en el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, celebrat a Palma l'any 1986,³ parlant del paper dels correctors: «No deixa de ser curiós que en la mesura que els correctors han anat abandonant el criteri únic del diccionari i la gramàtica per permetre la circulació d'un mot o d'una construcció com a bones, i ha considerat altres elements, ha canviat alhora la denominació de «corrector» per la d'«assessor lingüístic»».

En la mateixa època, en alguns mitjans de comunicació havien canviat la denominació de *corrector* per la d'*editor* per referir-se a la persona que supervisa els textos. L'editor s'encarregava de la correcció lingüística i, a més, de la correcció periodística dels textos; tenia, per tant, més responsabilitat i més autoritat en les intervencions. Però tant els assessors com els editors continuaven trobant a faltar models de referència i continuaven dubtant en la presa de decisions. El mateix Fité⁴ ho constata parlant del corrector dels mitjans audiovisuals [ho podem fer extensiu al dels mitjans de comunicació escrits]:

«[...] perquè la normativa de la llengua literària ja no li serveix i troba a faltar, doncs, el «Fabra» que ha constituït la bíblia de tota la seva actuació professional precedent. I el Fabra oral, encara s'ha d'inventar.

L'assessor valora més l'equilibri «norma-ús». Per ell, la llengua és una balança en equilibri permanent, amb la norma en un plat i l'ús en l'altre, i vetlla per preservar aquesta harmonia.

[...] Ara el bon model de català és el que dóna preferència a l'expressió més adequada a cada context.»

3. Ricard FITÉ, *Incidència dels mitjans de comunicació àudio-visuals en el procés d'estandardització. Relació entre els usos estàndard i la normativa vigent*, dins *II Congrés Internacional de la Llengua Catalana* (Palma, Universitat de les Illes Balears, 1992), ps. 571-577.

4. Ricard FITÉ, *op. cit.*, ps. 576-577.

Com diu Fité, en aquell moment es va començar a donar molta importància al context i a les varietats de la llengua i uns anys després es van publicar treballs teòrics sobre aquests temes. La publicació del llibre de Lluís López del Castillo sobre estàndard i nivells de llenguatge⁵ i l'article d'Isidor Mari⁶ sobre el mateix tema van ser escrits de referència. Es va fer evident la necessitat d'adequar els textos al context extralingüístic (emissor, canal, tenor).⁷

CRÍTIQUES A LA INTERVENCIÓ DEL CORRECTOR

Sovint s'ha blasmat la figura del corrector. Potser el canvi de denominació al llarg del temps ha obeït a l'interès de fer oblidar determinades actituds intransigents, actituds que, cal tenir-ho present, es van produir en un context molt diferent de l'actual, en què predomina l'interès per la descripció dels fenòmens de la llengua més que no pas per la prescripció. És cert que la supervivència del català, i de qualsevol llengua, no depèn de la normativa, però també ho és que, sobretot en el cas del català, cal el vistiplau de les autoritats lingüístiques i de l'autoritat acadèmica per mantenir o recuperar el prestigi en la supervisió dels textos (un exemple clar d'aquesta necessitat és el debat que va generar a començament de l'any 2000 el tema de l'article davant l'any: *de o del 2000*).

Les crítiques a les intervencions dels correctors han procedit de totes bandes. D'autors, d'editors, de professors, dels mateixos correctors. Ferran Toutain i Xavier Pericay, crítics amb l'IEC des que van començar a treballar en el camp de la correcció i autors d'uns quants llibres polèmics,⁸ a més d'haver format part del Grup d'Estudis Cata-

5. Lluís LÓPEZ DEL CASTILLO, *Llengua standard i nivells de llenguatge* (Barcelona, Laia, 1976).

6. Isidor MARI, *Els registres i les varietats de la llengua*, «Com. Ensenyar català als adults», núm. 3 (juny 1993), ps. 27-39.

7. Per a més informació, vegeu els articles de Xavier LUNA, *La coherència i la cohesió del text*, dins *Text i ensenyament* (Barcelona, Barcanova, 1990). I de Gabriel BILONI, *Llengua estàndard i variació lingüística* (Barcelona, Contextos 3 i 4, 1997).

8. Un dels més polèmics en què van participar va ser *El Barco fantasma (1982-1992)* (Barcelona, Llibres de l'Índex, 1992).

lans,⁹ fan una caricatura del corrector en el llibre *El malentès del noucentisme*:¹⁰

«D'altra banda, escriguin com escriguin, els escriptors es trobaran sistemàticament reescrits pels savis de vila trista del llapis vermell, que ja fa temps que han pres posicions a totes les trinxeres editorials del país. En efecte, allò que amb tota propietat se'n diu correcció d'estil no consisteix tan sols a aplicar la normativa a textos originals que s'envien a la impremta, sinó a convertir en noucentistes pàgines que, ben escrites o no, intentaven alliberar-se de la cotilla estilística que feia descarrillar la novel·la.»

En el mateix llibre, Pericay i Toutain critiquen el model de llengua dels noucentistes: «Estaven convençuts de perseguir el purisme i, en el fons, no perseguien més que una il·lusió del purisme. És per això que la descastellanització a ultrança que van practicar se'ls va tornar, sense ells saber-ho, una descatalanització ultrada».¹¹

Un model de llengua es fa a partir de la selecció i la combinació de formes, que depenen sobretot del gust de l'autor, però també de factors externs al fet mateix d'escriure. El corrector de «Serra d'Or» Eduard Artells, en un dels articles que entre 1959 i 1969 va publicar en la mateixa revista, recomanava canviar les formes correctes més acostades al castellà per altres de més allunyades:

«[...] i el corrector «es permet» de substituir, *de tant en tant*, aquells mots i aquelles expressions, correctes, és clar [...], no pas per la pruija de fer esmenes, sinó perquè davant la concurrència d'aquelles paraules i d'aquelles expressions, més acostades al castellà, tem que les darreres no perillin d'ésser bandejades de mica en mica del lèxic sortosament encara viu, no creiem pas que ningú pugui blasmar-lo al·legant que això és fora de les seves atribucions, que és excedir-se, o que així encongeix («encotilla») i empobreix el llenguatge, com, potser massa sovint, ha estat dit dels correctors.»¹²

9. El Grup d'Estudis Catalans es va formar l'any 1991 amb la voluntat de fer pressió sobre l'IEC perquè ampliés els criteris d'admissió de determinades paraules.

10. Xavier PERICAY i Ferran TOUTAIN, *El malentès del noucentisme: tradició i plaça a la prosa catalana moderna* (Barcelona, Proa, 1996), ps. 180-181.

11. PERICAY i TOUTAIN, *op. cit.*, p. 19.

12. Eduard ARTELLS, *Llenguatge i gramàtica. Aspectes generals de la depuració del català. Qüestions d'ortografia i de morfologia* (Barcelona, Editorial Barcino, 1969, vol. I), p. 29.

Marina Solís,¹³ autora de l'article *La correcció catalana en la dècada dels anys seixanta*, resultat d'un buidatge dels articles d'Eduard Artells, explica així la «idea» que hi havia al darrere d'aquestes recomanacions: «[...] aquest afany de depuració (quant al castellà), de genuïtat (quant a la llengua catalana) i de bandejament d'una gran part dels trets lingüístics que no formarien part del dialecte central (la principal base lingüística de l'estàndard català), eren els principals objectius del corrector de català d'aquell moment».¹⁴

Durant molts anys, un dels temes més discutits entre els correctors ha estat quina forma s'ha de preferir entre dues de concurrents de les quals una és més acostada al castellà que l'altra. Els mitjans de comunicació han contribuït a difondre paraules que fa uns anys es consideraven poc genuïnes o castellanismes. Aquesta tria queda reflectida en la majoria dels llibres d'estil. En català, els llibres d'estil dels mitjans de comunicació que s'han publicat han tingut molta repercussió perquè inclouen qüestions que la normativa no ha resolt i perquè es defineixen en la preferència d'unes formes o unes altres tant si són normatives com si no (*per/per a, passar-ho bé/disfrutar*). La publicació del *Llibre d'estil de Diari de Barcelona* va tenir molt de ressò precisament perquè prenia partit per solucions que alguns gramàtics consideraven poc genuïnes. Actualment, a grans trets, els models de llengua dels mitjans de comunicació són molts semblants.¹⁵

Joan Triadú, en una entrevista a «Llengua Nacional», es refereix a la preferència en els mitjans de comunicació per les formes més acostades al castellà: «[...] la cosa més greu és una certa tendència, en els mitjans de comunicació majoritaris, a fer servir sempre la forma més

13. Marina SOLÍS, *La correcció catalana en la dècada dels anys seixanta*, «Tirant al Blanc», núm. 9 (1996), ps. 75-78.

14. La qüestió dialectal que esmenta Solís ha estat menys estudiada, però segur que ara ja ningú considera incorrectes les formes *la fred* (en femení) o *poder* (potser) i que tothom les reconeix com a dialectals.

15. Els llibres d'estil que han tingut més difusió són *Llibre d'estil del Diari de Barcelona: un model de llengua pels mitjans de comunicació* (Barcelona, Empúries, 1987); *El 9 Now: Manual de redacció i estil* (Diputació de Barcelona, Eumo Editorial, Premsa d'Osona, 1991); i *Llibre d'estil del diari Avui* (Barcelona, Empúries, 1997). En altres llengües, cal destacar el *Libro de estilo del País* (Madrid, Ediciones El País) i *The Chicago Manual of Style* (Chicago, The University of Chicago Press).

semblant al castellà. En això hi ha hagut una doctrina, en nom de l'audiència, que ve a dir que com més ens acostem al castellà més gent ho entendreà, més gent ho llegirà».¹⁶

L'actitud dels correctors ha canviat molt els últims anys i avui en dia és, en general, de respecte per les formes triades per l'autor, tant si són acostades al castellà com si no. Segurament ha contribuït en aquest canvi la publicació de determinades obres¹⁷ que recullen qüestions que no havien estat tractades per la normativa. Malgrat tot, no s'han complert les expectatives que el corrector Eduard Artells tenia: «Heus aquí, doncs, a parer nostre, l'actitud correcta del corrector català en les circumstàncies actuals: aplicar la gramàtica i vetllar per la puresa del llenguatge tot esperant temps millors en què la seva labor pugui restar reduïda a la d'estricta lector-corrector tipogràfic».¹⁸

De moment sembla difícil que es compleixi el desig d'Artells que el corrector esdevingui «lector-corrector tipogràfic», perquè la majoria d'escriptors i comunicadors catalans no tenen prou competència lingüística.

CONEIXEMENTS DEL CORRECTOR

La falta de formació coordinada i estable de tècniques de correcció fa que de vegades es proposin solucions divergents per als mateixos problemes. És indiscutible que com més coneixements¹⁹ tingui un

16. Carles RIERA, *Joan Triadú. Un optimista preocupat per la llengua*, «Llengua Nacional», núm. 37 (2001), ps. 33-35.

17. Cal destacar els articles publicats per Joan Solà al diari «Avui», recollits posteriorment en diversos llibres, i *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*, 2a ed. (Barcelona, Empúries, 1994). També Josep MESTRES *et al.*, *Qüestions gramaticals*, dins *Manual d'estil: la redacció i l'edició de textos*, 2a ed. (Barcelona, Eumo Editorial, UPP, UB, Associació de Mestres Rosa Sensat, 2001). I Joan SOLÀ *et al.* (dir.), *Gramàtica del català contemporani* (Barcelona, Empúries, 2002).

18. Eduard ARTELLS, *op. cit.*, p. 30.

19. Xavier PERICAY, *Resposta de Xavier Pericay a la taula rodona sobre problemes dels correctors i assessors dels mitjans de comunicació*, dins *Actes de les Terceres Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989), ps. 208-213.

corrector més bé farà la seva feina. Però també és cert que no sempre un corrector llicenciat en filologia és millor que un corrector autodidacte. La tasca de corregir requereix un entrenament en un determinat tipus de lectura i un bon coneixement de la normativa i de les obres de referència. També cal conèixer bé les varietats de la llengua, sobretot les geogràfiques i les socials. Només així es pot decidir amb fonament quines formes són acceptables o rebutjables. Per això el corrector té la necessitat d'ampliar contínuament els coneixements. A més, en l'actualitat és indispensable tenir un bon domini de les eines informàtiques.

El corrector Albert Jané explica en una entrevista a «Escola Catalana» que la seva formació va ser autodidacta. També hi explica com va adquirir els coneixements de llengua i com els imparteix:

«Això de donar classes de correcció és una cosa una mica relativa, perquè en definitiva ensenyas llengua. No és que tingui un mètode però, després de diverses temptatives, em vaig adonar que una cosa que donava molt bon resultat era treballar amb textos reals: fragments de dues o tres línies apareguts impresos a diaris, revistes o llibres, que cadascun d'ells, com a mínim, contingués una incorrecció gramatical o lingüística evident —evident, perquè a vegades hi ha coses discutibles.»²⁰

La reflexió de Jané —fer classes de correcció és fer classes de llengua— fa palesa la relació llengua-correcció. És a dir, corregir no és solament aplicar determinades convencions i esmenar paraules o expressions mal escrites, sinó que és fer anàlisi lingüística. Cada cas és diferent i cada canvi s'ha de poder explicar amb bons arguments.

En l'època en què Jané va iniciar-se en l'estudi de la llengua els materials de consulta eren escassos, per la qual cosa les solucions eren menys discutibles que ara.

«Quan vaig començar a ensenyar en sabia poc, però tenia la confiança que el que ensenyava no ho desmentiria ningú, perquè ensenyava el que deien els llibres, el que regulaven les normes establertes, i no

20. Joaquim NOGUERO, *Els camins irresolts. Entrevista a Albert Jané*, «Escola Catalana», núm. 327 (1996), ps. 29-38.

hi havia dues tendències, ni tan sols de detall. Això donava molta seguretat: ho deia en Fabra o la gramàtica d'en Marvà, i no ho discutia ningú. La situació d'ara, amb tendències i grups diferents, em sembla greu. [...] En aquest punt, crec que una actitud responsable seria evitar posicions antagòniques.»²¹

Aquestes tendències diferents, que en una època determinada es van definir en el català *heavy* i el català *light*, i en una altra, en el Grup d'Estudis Catalans i en l'Associació Llengua Nacional,²² van anar posant en qüestió els coneixements i les decisions dels correctors, que, segons alguns escriptors, aplicaven amb massa zel la normativa o eren inflexibles i havien quedat ancorats en el passat. La preferència per unes formes o unes altres és el que justificava l'existència d'aquests corrents (l'ús de *barco/vaixell* ha quedat marcat per aquella discussió), més que no pas la preocupació per la qualitat de la llengua.

El mateix Albert Jané explica les causes que, segons ell, són a l'origen d'aquesta diversitat:

«L'existència de criteris divergents i d'actituds d'indisciplina, totalment desconegudes encara fa molt pocs anys, amb l'inconvenient afegit que l'adhesió a aquests criteris —no sempre, és veritat— amaga deficiències greus en el coneixement de les normes acceptades per tothom sobre el bon ús del català; dit altrament, l'adopció o la justificació d'aquests criteris en realitat no fa sinó amagar la incapacitat d'expressar-se en català —oralment o per escrit— amb el mínim de dignitat i de correcció lingüística exigible.»²³

La consegüent inseguretat que comporta la diversitat de criteris fa que s'hagi de recórrer constantment a una autoritat. En comptes de buscar fórmules per donar prestigi al català i fomentar la qualitat lingüística dels textos i per donar formació lingüística als professionals, s'ha confiat sobretot en l'IEC.

21. Joaquim NOGUERO, *op. cit.*, p. 37.

22. L'Associació Llengua Nacional la va fundar Maria-Lluïsa Pazos.

23. Albert JANÉ, *Unes lliçons de correcció lingüística*, dins «XII Escola d'Estiu», núm. 94 (1995), p. 36.

La inseguretat

La sensació que tenen els assessors lingüístics actuals és ben diferent de la que tenia Jané als seus inicis. La publicació de més material ha comportat més coneixements però més inseguretat. La reflexió que fa uns anys va escriure el lingüista Joan Solà sobre la inseguretat del corrector és encara ben vigent:

«La inseguretat general que avui hi ha entre els usuaris (i fins entre els especialistes) de la llengua fa que aquesta en gran part depengui dels correctors, traductors i assessors, els quals fan la seva feina amb els mateixos condicionants de tothom (això és: coneixement sovint poc sòlid de la llengua i múltiples interrogants que aquesta planteja). Els correctors i assessors apliquen a la llengua les quatre coses més o menys definides pel legislador i més o menys deformades, i els passen per malla una multitud de fets discutibles o clarament rebutjables que el catecisme no preveu.»²⁴

Les expectatives que havia creat la publicació del DIEC es van esvanir tan bon punt va sortir. Això va contribuir a donar prestigi a altres obres i a continuar fent necessària l'aparició de més material de consulta. En castellà, francès i anglès es publiquen molts manuals d'estil, gramàtiques, diccionaris, però segurament els que es publiquen en català sobre el català tenen més repercussió. N'hi ha prou que una paraula o una expressió figurin en una obra de referència perquè es doni per bona, encara que vagi contra el bon sentit de la llengua.

La intuïció

Com que cap obra no pot recollir totes les particularitats ni totes les formes d'una llengua, la intuïció és imprescindible per a un corrector. El problema de la intuïció, segons Joan Solà, és que té «molt

24. Joan SOLÀ, *Necessitem una autoritat lingüística efectiva*, dins *II Congrés Internacional de la Llengua Catalana* (Palma, Universitat de les Illes Balears, 1992), p. 462.

poca consistència» i que els que han d'aplicar allò que es defensa sobre la base de la intuïció han de creure en la persona que els ho aconsella. La intuïció és un saber que no trobem en cap manual, i que és diferent en cada persona. Solà²⁵ diu que és allò que és més «normal», «familiar», per a nosaltres.

És un coneixement interioritzat que remet a la tradició i a la llengua materna. Però la llengua materna canvia segons les generacions. Actualment, la televisió influeix moltíssim en la llengua dels infants. Això vol dir que la intuïció lingüística de les pròximes generacions serà resultat de la llengua de la família i de l'entorn social, però també del que hauran sentit i après a la televisió, que forma part del seu entorn.

«[...] *tradició i intuïció* volen dir el mateix. La intuïció no és altra cosa que allò que tu tens a dins perquè ho vas pair de petit i que en certs moments actua amb força. La intuïció té aquest valor: és l'inici del procés pel qual descobreixes fenòmens i proposes d'analitzar-los. El lingüista sempre en parteix. Però ja deia Joan Fuster (i ho repeteixo jo en el llibre per altres motius) que no en podem abusar.»²⁶

Podem dir, doncs, que la intuïció forma part dels coneixements del corrector. Un coneixement poc científic però molt útil al qual es recorre quan una qüestió és discutible o no es troba resolta.

Precisament la informació sobre qüestions no resoltes per la normativa a vegades s'ha basat en intuïcions. Això ha fet que en el món de la correcció hi hagi hagut mestres que, a més d'ensenyar les tècniques bàsiques de correcció, hagin format els seus deixebles a partir del seu saber intuïtiu. Cadascun d'ells amb les seves preferències i amb les seves obsessions.²⁷

Alguns d'aquests mestres desperten en els alumnes la capacitat de dubtar, de detectar errors, de trobar alternatives, de respectar la tria de l'autor, de consultar... D'altres, en canvi, obliguen a aplicar criteris

25. Joan SOLÀ, *No podem estar sempre reprimint la llengua oral*, suplement de Cultura del diari «Avui» (9-VI-1994), p. VIII.

26. Joan SOLÀ, *op cit.*, p. VIII.

27. Aquestes obsessions s'han convertit en matèria narrativa, en clau irònica, d'alguna obra de la literatura catalana, com *La correctora*, de Vicenç Pagès.

que són personals i que restringeixen les possibilitats, fins i tot en aquelles qüestions en què hi ha més d'una solució bona.

De vegades la influència del mestre ha estat decisiva perquè algú es dediqui a aquesta tasca. En una entrevista, el corrector Bartomeu Bardagí explica per què es va fer corrector i qui va ser el seu mestre: «En Fabra em va matricular a les seves classes nocturnes de la Universitat i en Josep Miracle, que corregia el diccionari de Fabra, em va introduir en l'ofici. El meu mestre va ser ell, en Miracle».²⁸

El mateix Bardagí ens explica què corregia a Josep Pla: «Ben poques coses. Bàsicament era correcte. La consciència lingüística era formidable. Amb en Pla jo havia après més que altra cosa. Li havia de treure un *sapigut*, una *querència*, un *destell* per *esclat*, poca cosa. Recordo que la paraula meteorologia, mai no l'escrivia bé. Tot això són punyetes. A fons, no hi havia res».²⁹

La diferència més important entre els correctors dels anys cinquanta-seixanta i els d'ara és de formació. Abans, els coneixements que aplicaven es basaven en l'aprenentatge de l'ofici al costat d'algú expert. El corrector novell passava els originals corregits al corrector expert i aquest li comentava els canvis inadequats o les faltes que s'havia deixat. Ara, el procés de correcció ha canviat i el seguiment/ensenyament clàssic s'ha perdut. S'ha guanyat, però, en els coneixements teòrics dels aspirants a correctors.

José Martínez de Sousa, un dels autors més prolífics de llibres relacionats amb llengua i processos d'edició, en castellà, dedica molt d'espai en les seves obres a parlar de la figura del corrector i de les tècniques de correcció.

Pel que fa als coneixements del corrector, diu:

«[...] siquiera sea superficialmente, el corrector debe poseer un cúmulo de conocimientos que versen sobre el saber humano en general, pero particularmente su formación debe ser lo más completa posible en las siguientes especialidades:

28. Lluís BONADA, *Bartomeu Bardagí: «La consciència lingüística de Pla era formidable»*, «El Temps», núm. 360 (1991), p. 68.

29. Lluís BONADA, *op cit.*, p. 68.

1) Tipografía [...].

2) Gramática [...].

3) Otros conocimientos: El corrector, además de lo señalado, precisa otros conocimientos, los cuales debe poseer aunque, como se dice al principio de esta sección, sean mínimos. Los idiomas más usuales —inglés, francés, latín— deben conocerse siquiera sea superficialment o, en último caso, la forma de dividir las palabras en tales lenguas. Historia, geografía, matemática, etc. , deben conocerse lo suficiente para que no pase inadvertido un anacronismo, un dislate o inexactitud en relación con estos temas. Por lo que respecta a las voces técnicas de ciencias, deportes, etc. , deben conocerse y, mejor, archivarlas a medida que vayan apareciendo, a fin de poder consultarlas cuando se dude de su correcta grafía.»³⁰

Pel que fa al coneixement del contingut dels temes, cal tenir en compte que el corrector es va especialitzant a mesura que va treballant en un àmbit concret. Si resulta que sempre corregeix el mateix tipus de textos (per exemple, en un diari, tot i que hi ha diferents gèneres i per tant diferents correccions), al cap d'un temps de dedicar-s'hi en coneixerà els principals problemes, tant lingüístics com tipogràfics. Cal tenir present, però, que molts professionals es dediquen a la feina de correcció esporàdicament o com un complement d'altres feines i que tan aviat corregeixen una tesi com una carta de menús de restaurants. Això, evidentment, repercuteix en el rendiment i la competència.

Pel que fa a la manera de treballar del corrector, si corregeix en una empresa haurà de seguir els criteris establerts en el llibre d'estil, si en té, o els que l'experiència hagi anat fixant. I en els temes en què no hi ha un pronunciament haurà d'aplicar els seus coneixements, seguint, si pot, les línies marcades en l'empresa.

Hi ha unes tècniques que són vàlides a tot arreu. Per exemple, si es treballa sobre originals en paper, les qüestions indiscutibles es marquen en vermell o en un color que sigui diferent del color de la tinta del text, i es marquen en llapis els canvis que es proposen com a op-

30. José MARTÍNEZ DE SOUSA, *Diccionario de tipografía y del libro*, 3a ed. (Madrid, Paraninfo, 1992), ps. 62-63.

cionals. Si es treballa en format electrònic, actualment hi ha programes informàtics que permeten corregir i que es mantinguin en el text la forma original de l'autor i la forma proposada pel corrector, cosa que converteix l'autor en el responsable últim del text.³¹

Les intervencions lingüístiques són més discutibles, i per això el corrector dubta quan una expressió o una paraula no la troba registrada enlloc i no forma part del seu bagatge lingüístic. I a vegades la canvia per una altra que coneix o que ha trobat, sense adonar-se que no és l'adequada al context, només per tenir la tranquil·litat que no deixa una forma per la qual poden desacreditar la seva feina. Aquests canvis s'han atribuït sovint a la inflexibilitat, però gairebé sempre són resultat de falta de formació o de poca experiència. Martínez de Sousa assenyala: «[...] Es menester que el corrector sea rígid, pero sin embargo no debe ser inflexible. En muchos casos habrá que hacer excepciones en la aplicación de las reglas, porque no existe regla sin excepción; lo importante es conocer bien todas las reglas para saber cuándo se pueden hacer las excepciones».³²

És difícil conèixer bé totes les regles i saber quan es poden fer excepcions. Si hi ha temps per consultar diverses obres es pot prendre una decisió més encertada. Però en general la feina de correcció s'ha de fer en pocs temps. La majoria de les editorials treballen amb terminis molt justos, i de vegades s'estalvien la correcció de galerades. En els mitjans de comunicació la rapidesa és una condició indispensable en el procés de correcció. Els tècnics de la secció de correcció de mitjans de comunicació han de ser experts en l'ofici, ja que a causa de la pressa no poden consultar gaires obres especialitzades. El funcionament de la secció de correcció s'organitza d'acord amb l'horari de tancament. Això vol dir que, si cal, s'han de prendre decisions provisionals. Per aquest motiu i per la fugacitat del diari (dura un dia), en la correcció d'un diari es busca que la relació qualitat-temps invertit sigui satisfactòria.

31. En català, en els últims anys s'han publicat obres que tracten específicament de les tècniques de correcció. Cal destacar Josep MESTRES *et al.*, *op. cit.* Direcció General de Política Lingüística, *Curs de correcció de textos orals i escrits: pràctiques auto-correctives* (Barcelona, Eumo Editorial, 1998).

32. José MARTÍNEZ DE SOUSA, *op. cit.*, p. 63.

CORRECTORS D'ESTIL

En els mitjans de comunicació i en les editorials que tenen llibres d'estil, les intervencions dels correctors han de seguir les directrius editorials amb l'objectiu d'ajustar-se a l'estil prèviament descrit en aquests llibres. La definició de *corrector d'estil* ha estat sempre molt imprecisa i la diferència entre la tasca del corrector i la del corrector d'estil no ha estat mai gaire clara. Podríem dir el mateix pel que fa a la diferència entre la del corrector i la del corrector tipogràfic. Abans d'haver-hi tècniques d'autoedició, el corrector d'estil i el corrector tipogràfic eren persones diferents. Ara la responsabilitat de les dues revisions sol correspondre a la mateixa persona. Segons Martínez de Sousa, el corrector d'estil és la persona que s'encarrega del fons i de la forma d'un text: «Es ésta una labor difícil, comprometida y lenta. El corrector de estilo deberá tener [...] una amplia cultura que le capacite para la delicada labor a que se dedica».³³

Martínez de Sousa proposa *corrector literari* per designar la persona responsable de la correcció d'originals, però constata que tot-hom demana per a aquest servei «correctors d'estil».³⁴

Ell mateix defineix la correcció d'estil:

«Revisión literaria de un texto original, tanto desde el punto de vista lingüístico, gramatical y ortográfico como desde el semántico y el léxico.

La expresión inglesa *copy editing* se refiere específicamente, más allá de la corrección de estilo, al acto de revisar y corregir o cambiar un texto o parte de él durante la preparación del original para la imprenta. Es un concepto más amplio de la corrección de estilo y que presupone que su realización está al cuidado de un corrector de estilo que además sea técnico editorial.»³⁵

Cal tenir molta experiència i molt bona formació per arribar a aquest nivell.

33. José MARTÍNEZ DE SOUSA, *op. cit.*, p. 64.

34. José MARTÍNEZ DE SOUSA, *op. cit.*, p. 64.

35. José MARTÍNEZ DE SOUSA, *Diccionario de edición, tipografía y artes gráficas* (Gijón, Trea, 2001), p. 114.

El *Curs de correcció de textos orals i escrits*³⁶ distingeix entre correcció gramatical i correcció d'estil.

Correcció gramatical:

«Té l'objectiu d'adequar el text a les normes gramaticals. Per fer-ho, cal conèixer-les a fons i saber-les aplicar correctament, utilitzant els materials lingüístics —diccionaris i gramàtiques— corresponents i altres fonts de consulta.»

Correcció d'estil:

«Té la finalitat d'adequar els textos a la situació comunicativa de què forma part tenint en compte especialment l'estatus de l'emissor, les característiques del missatge i el tipus de destinatari. Per poder avaluar fins a quin punt el text s'adequa a tots aquests aspectes, cal identificar-ne prèviament la varietat i el registre. A les diferents varietats i als diferents registres, hi corresponen criteris de revisió també diferents.»

Veiem que els criteris de la correcció gramatical són els indiscutibles segons les obres de consulta i que els de la correcció d'estil es basen en l'adequació, un concepte del qual s'ha parlat força en els darrers anys. La dificultat sorgeix a l'hora de convèncer que és millor utilitzar una forma que una altra. Com que el concepte *adequació* té una gran càrrega de subjectivitat, cal una bona argumentació en cada proposta de canvi.

En general, en la tasca de correcció es té molt en compte l'escriptor i poc el lector. Josep Pujol i Joan Solà consideren que la comoditat del lector és un dels objectius de la correcció editorial i que els llibres d'estil han de tenir un paper secundari en la revisió:

«Un cop a l'editorial, el personal tècnic de la casa fa una nova revisió del text per tal d'assegurar-ne la qualitat lingüística —respectant sempre, si es tracta de bons professionals, les preferències estilístiques i les tries lèxiques i gramaticals de l'autor— i vetlla molt especialment per la unitat, la comoditat i la coherència de les convencions editorials [...].

36. Direcció General de Política Lingüística, *op. cit.*, ps. 61-62.

Insistim aquí que la revisió editorial té per objecte assegurar la coherència interna de la llengua i les convencions utilitzades en l'obra per a la comoditat del lector, i no pas la subjecció sistemàtica dels originals a les normes del departament de redacció de l'empresa o als criteris personals del corrector. [...] Idealment, els revisors i correctors han de conèixer totes les possibilitats i aplicar les normes internes de la casa més aviat amb caràcter supletori.»³⁷

Pujol i Solà donen una gran responsabilitat als correctors: garantir la comoditat del lector i assegurar la coherència interna de la llengua i conèixer totes les possibilitats. És difícil fixar els límits de la coherència interna. Per posar un exemple: si un autor fa servir a vegades la doble negació, cal unificar el text fent-la sempre o no fent-la mai? Si a vegades fa servir *sent* i a vegades *essent*, o *haig* i *he*, s'ha d'unificar? Pel que fa a conèixer totes les possibilitats, com es pot saber que aquella paraula, aquell gir, aquella convenció que es coneix d'una determinada manera, figura d'una altra en un manual o en un diccionari que ja ni tan sols és a la venda. D'altra banda, això voldria dir saber també que una forma potser no cal rectificar-la perquè en el futur serà acceptada.

L'estil

Es parla molt d'estil en general sense definir-lo i sense caracteritzar-lo. Segurament és difícil concretar en què consisteix la feina d'un corrector d'estil perquè no s'ha arribat a fer una bona descripció de l'estil. O perquè es considera que l'estil és incorregible.

En l'entrada 'Corrector de estilo' del diccionari de tipografia de Martínez de Sousa trobem: «Dice Ramos Martínez (p. 37) que "Esta persona es, en realidad, revisor de originales, y falsamente se le denomina corrector de estilo. Decimos falsamente, porque el estilo es algo tan personal de cada autor, que es imposible corregirlo"».³⁸

37. Josep M. PUJOL i Joan SOLÀ. *Ortotipografia: manual de l'editor, l'autoeditor i el dissenyador gràfic*, 3a ed. (Barcelona, Columna, 2000), ps. 380-381.

38. JOSÉ MARTÍNEZ DE SOUSA (1992), p. 63.

A banda de considerar que l'estil és la característica personal de l'autor relacionada amb la manera d'escriure, Martínez de Sousa el defineix prenent com a base la composició del llibre: «Característica de los libros y de cada una de sus partes que refleja la manera de hacer y las tendencias de la tipografía de cada lugar, persona o grupo de personas en una época determinada».³⁹

La retòrica clàssica va fer una divisió d'estils que han seguit alguns autors contemporanis. Kurt Spang en fa una divisió ben senzilla seguint la clàssica: «Cuatro son las clases de estilo simple: el llano, el elevado, el elegante y el vigoroso, y los demás resultan de combinar unos con otros».⁴⁰

Les aportacions de Juan Benet en la discussió sobre l'estil són força aclaridores. Entre l'estil i el contingut estableix la relació següent:

«[...] El resultado del estilo coincide con el esfuerzo del escritor por superar el interés de los hechos en sí; de forma que cuanto mayor sea el interés histórico más difícil será su labor, por cuanto toda su carrera debe cifrarse en la superación de aquél y en la liberación de su arte del dictado fáctico.»⁴¹

Pel que fa a les limitacions de l'escriptor, diu: «El escritor sabe que su campo de libertad está definido por su dominio».⁴²

A més, fa algunes reflexions sobre la indefinició del concepte *estil*:

«Que el estilo no es cosa racional se demuestra indirectamente por el hecho de que la razón no ha sido capaz, hasta el momento, de inventar el instrumento con que medirlo.»⁴³

«Se ha hecho con él lo que se ha hecho con el hombre: definirlo lo menos posible y caracterizarlo hasta la saciedad.»⁴⁴

39. José MARTÍNEZ DE SOUSA (2001), p. 163.

40. Kurt SPANG, *Fundamentos de la retórica literaria y publicitaria* (Pamplona, Eunsa, 1997), p. 79.

41. Juan Benet, *La inspiración y el estilo* (Madrid, Alfaguara, 1999), p. 208.

42. Juan BENET, *op. cit.*, p. 215.

43. Juan BENET, *op. cit.*, p. 196.

44. Juan BENET, *op. cit.*, p. 195.

«[...] forma una unidad de orden superior a la mera representación escrita de un significado concreto a fin de introducirle en un reino prohibido a las luces del entendimiento.»⁴⁵

Juan Benet exposa clarament la dificultat de definir l'estil. El resultat d'aplicar-lo és, segons ell, el que és més important.

És indiscutible, però, que l'estil és llengua. Que és la combinació i la disposició dels elements lingüístics el que provoca un efecte determinat en el lector. En l'època actual s'ha tendit a la combinació de gèneres en totes les arts, inclosa la literatura. Un mateix text pot tenir diversos registres, però la qüestió és que una determinada paraula que fins fa poc era de registre culte o vulgar ara pot ser estàndard, o al revés. Per això és tan important que el corrector capti la intenció de l'autor. Si el corrector copsa la intenció de l'autor, el pot assessorar millor perquè aconseguixi el resultat que busca. Això exigeix que hi hagi una bona comunicació autor-corrector.

La lingüista Teresa Cabré defineix l'estil així:

«L'estil no és sinó el coneixement profund de la capacitat funcional de la llengua, el coneixement de la seva estructura i de les possibilitats que ofereix de ser manipulada [...]. L'adequació a un determinat registre està estretament lligada a la utilització i a l'elecció dels recursos lingüístics i del vocabulari, però és difícil posar patrons massa esquemàtics [...]. Aprofundint en la capacitat combinatòria de la llengua catalana, en definitiva, en la gramàtica, coneixerem els seus recursos estilístics.»⁴⁶

Conèixer en profunditat la gramàtica catalana és el repte de tots els professionals de l'escriptura i la correcció. Actualment no sembla probable que es pugui escriure o corregir sense consultar, entre altres obres, algun diccionari castellà-català.

Que s'hagi de recórrer molt sovint a obres de consulta potser s'explica pel fet que, com deia Ivon l'Escop, no hem après bé la llengua ni la posseïm del tot:

45. Juan BENET, *op. cit.*, p. 202.

46. M. Teresa ESPINAL, Teresa CABRÉ i Joan FONTCUBERTA, *La formació lingüística de traductors i interpres*, dins «Revista de Llengua i Dret», núm. 13 (1989), ps. 53 i 54.

«És una regla pràctica, de pedagogia experimental, que per *apendre* bé una llengua cal saber totes les regles, però, per *parlar-la* cal oblidar-les totes. No és pas possible, ja deia sant Agustí, que un home *parli bé*, i al mateix temps pensi en les regles que se li han donat per parlar bé. I sols quan no es té esment de cap d'elles, com un infant que no les sap, o un camperol que mai les ha conegudes, es parla bé una llengua.

[...] I ai! d'aquell qui, per parlar o escriure bé una llengua, ha de portar la gramàtica o el diccionari sota l'aixella, ja podeu dir que no coneix, i si la coneix no posseeix del tot, la llengua en la qual escriu o parla.»⁴⁷

Tornant a l'estil, podem dir que és el que dóna el segell de distinció, en el sentit de diferència, a un autor. Si l'escriptor el té ben definit i domina bé la llengua, el corrector no tindrà problemes. Si no, el resultat pot ser fruit d'una negociació entre l'autor i el corrector en aquells casos en què no sembla prou clar. L'autor, davant un canvi que no el satisfaci, sempre pot recórrer a allò de «és el meu estil». El corrector, per la seva banda, no s'ha d'excedir mai en les intervencions per molt que l'estil de l'escriptor no li sembli l'adequat pel text o pel context. En l'estil, per tant, hauria de reflectir-se la competència lingüística i la sensibilitat de tots els que participen en el procés d'elaboració d'un text.

En un article, Carles Riba relaciona registres, època, tradició i gramàtica per explicar què és l'estil:

«Sempre i a tot arreu l'escriptor de raça ha esbatut amb una certa impaciència la brida dels gramàtics, sovint impertinents en l'oblit dels límits de llur comesa pròpia; sempre i a tot arreu, en canvi, s'ha llançat amb delit dins la selva més o menys intrincada dels diccionaris: un mot rar que hi descobreixi sembla ésser-li un excitant; encara que només sigui l'excitant d'un dia. Això és un fet; tant com és un fet que la qualitat d'aquella impaciència i d'aquest delit apareix molt diferent, a qui ho mira en conjunt, segons el grau de serietat en què durant els anys oportuns de la seva formació intel·lectual l'escriptor s'ha vist obligat a exercitar-se en l'art de la composició escrita; i al mateix temps, segons la suma de la tradició operant dins el país i per a aquella determinada llengua: de clàssics disponibles, si cal dir-ho altrament. Per a l'escrip-

47. Ivon L'Escop, *La paraula*. Lliga del Bon Mot (Barcelona, Labraña, 1921), p. 77.

tor degudament format, ni la regla gramatical no és tanta nosa que realment l'impedeixi, ni el mot que el sobta, llampant, en girar una pàgina del diccionari, no exerceix una seducció que essencialment li hagi de fer perdre les maneres honestes del gust.

Sense aquest gust, indefinidament apte, adaptable i disponible, per a dir-ho així, poc es tindrà idea del que és estil; ni en l'ordre individual ni en el d'una collectivitat dins un àmbit i un temps concrets. Sense aquest gust, se serà peresosament esquerp i inútilment rebel a la gramàtica i s'esperarà temeràriament massa de tota mena de repertoris lexicogràfics. S'anirà, en suma, per camins primaris i per mitjans a bon preu, cap al que avui, dins les literatures normals, més lluny es considera del que ha de fer l'escriptor, cap al que hi ha de més mort provinent de les mortes retòriques: la prosa que fa bonic i la poesia que fa poètic. És per una falla greu del gust, així mateix, que alguns cercaran l'expressivitat, sense la qual evidentment no hi ha estil, en el deslligat col·loquial o en un barroquisme del banal i del pintoresc, tan construït, per començar, com ho pogué ésser el conceptisme del segle XVII; o en les ressonàncies de certs mots de moda, que fan un efecte sense precisar res per la noció que comporten.»⁴⁸

Sobretot en el llenguatge periodístic, tenim nombrosos exemples de paraules poc precises que es posen de moda: *emblemàtic*, *suposar*, *endegar*, *paradigmàtic*.

Relació autor-corrector

És habitual, quan es parla de la narrativa catalana de la segona meitat del segle passat, atribuir a la intervenció del corrector els mals del text. En alguns casos sembla clar que la influència del corrector ha fet perdre expressivitat o alguna altra qualitat al text. En altres casos, no sabem si els originals haurien pogut ser publicats sense corregir. Al marge de la necessitat de ser corregit o no —Josep Pla mateix va reconèixer en diverses ocasions que necessitava corrector—, és indiscutible que estant en contacte amb l'autor es garanteix un resultat més satisfactori per a les dues parts, atès que, posem per cas a les editorials,

48. Carles RIBA, *Llengua i literatura* (Barcelona, Edicions 62, 1965), ps. 22-23.

la pressa en el procés de composició del text no garanteix que tot el que es marca en l'original sigui revisat per l'autor.

De la relació autor-corrector, Solà diu:

«[...] a Pedroló se li van imposar els correctors, i l'home va abandonar la personalitat lingüística, cosa que representà una immensa pèrdua. Amb altres escriptors han passat coses semblants: els correctors s'han hagut d'imposar en certs casos, en detriment de la personalitat de l'escriptor. Altres vegades, ha estat l'escriptor, qui els ha engegat al botavant —que diria Pere Quart—. Entremig d'això, hi ha escriptors —com a tot arreu— que deixen fer, que s'irriten en algun cas, que s'equivoquen en l'altre [...]. I també hi ha autors més preocupats per l'ús.»⁴⁹

La relació entre l'escriptor i el corrector té a veure amb el seu tarannà i amb el context en què actuen: «No hem d'oblidar que, sovint, les relacions entre corrector i autor són, no pas una imposició, sinó un diàleg en el marc mútuament acceptat de la normativa, encara que la transformació de l'obligació en diàleg depengui tant de la capacitat i el tarannà de tots dos com del moment lingüístic en què actuen».⁵⁰

L'última idea explica per què l'actitud dels correctors d'abans i la dels d'ara és diferent. També se'n dedueix que en totes les èpoques hi ha hagut bons i mals correctors i bons i mals escriptors.

D'algunes de les discussions entre escriptors i correctors n'ha quedat constància escrita. De les opinions dels correctors en tenim una mostra en alguns dels articles que va publicar periòdicament el corrector Eduard Artells a «Serra d'Or»; en la mateixa revista també hi va escriure un altre dels seus correctors, Àlvar Valls.⁵¹ Jem Cabanes és un altre dels professionals d'aquest àmbit que des de fa anys han manifestat per escrit en què consisteix la feina del corrector.⁵² Pel que

49. Joan SOLÀ, *No podem estar sempre reprimint la llengua oral*, suplement de Cultura del diari «Avui» (9-VI-1994), p. IX.

50. Víctor MARTÍNEZ GIL, *Correctors i escriptors en la literatura catalana: el concepte de coautoría lingüística*, «Llengua & Literatura», núm. 8 (1997), p. 206.

51. Àlvar VALLS, *A propòsit de l'ofici de corrector*, «Serra d'Or», núm. 135 (1970), ps. 91-92.

52. Jem CABANES, *Ai, escriptors que teniu...correctors!*, «Serra d'Or», núm. 229 (1978), ps. 47-48.

fa a opinions sobre els correctors fetes públiques per escriptors, cal destacar els articles de Joan Fuster,⁵³ Pere Calders,⁵⁴ Aina Moll,⁵⁵ Maria Aurèlia Capmany,⁵⁶ Jaume Vidal Alcover,⁵⁷ a banda de les cartes que apareixien a «Serra d'Or».⁵⁸

En l'actualitat, l'actitud dels correctors és, en general, de prudència en els canvis i de més flexibilitat que en l'època dels autors citats. La tendència és seguir la «regla d'or» que proposa Solà: «Respecta l'escrit mentre no estiguis totalment segur que està malament. A pesar de tot (de les ignoràncies, dels empobriments, de les badades), la nostra llengua actual quedaria prou més ben parada amb aquest precepte humil que amb aquella actitud arrogant».⁵⁹

LA INTERVENCIÓ EN UN TEXT ESCRIT

Entenem per correcció el conjunt d'intervencions sobre un text que tenen a veure amb els elements lingüístics (fonètica, ortografia, morfologia, sintaxi i semàntica) i amb els elements paralingüístics (convencions ortotipogràfiques, aspectes d'adequació, de coherència i de cohesió, i revisió d'estil).

El que ens interessa veure en aquest apartat és què significa prendre una decisió que afecta el text en el procés de correcció de l'original.

53. Joan FUSTER, *Excessos de llenguatge, excessos de gramàtica*, «Serra d'Or», núm. 132 (1970), p. 35. FUSTER, *Rèplica, probablement inútil, al senyor Artells i Converses (relativament) filològiques*, dins Xavier PERICAY [ed.], dins *L'altra cara de la llengua* (Barcelona, Empúries, 1987), ps. 149-163 i 159-163.

54. Pere CALDERS, *Novament, correctors i corregits*, «Serra d'Or», núm. 304 (1985), p. 35.

55. Aina MOLL, *La llengua literària i els correctors*, dins Xavier PERICAY [ed.], *op. cit.*, ps. 106-113.

56. Joaquim MALLAFRÉ, Jordi GINEBRA, Pere NAVARRO, *Maria Aurèlia Capmany: llengua, norma i normativistes*, dins *Maria Aurèlia Capmany: l'afirmació en la paraula* (Valls, Edicions Cossetània, 2002), ps. 223-233.

57. Jaume VIDAL, «Correcció» *abusiva*, «Serra d'Or», núm. 135 (1970), ps. 1-3. I Jordi GINEBRA i Pere NAVARRO, *Les idees lingüístiques de Jaume Vidal Alcover*, dins *Homenatge a Jaume Vidal Alcover* (Barcelona, Columna, 1992), ps. 157-178.

58. Per exemple, la que hi va sortir en el número 6 (juny 1961), firmada per Albert Manent, titulada *Sobre els correctors*.

59. Joan SOLÀ, *Parlem-ne: converses lingüístiques* (Barcelona, Proa, 1999), p. 16.

Quan un corrector afronta a la correcció d'un text escrit ha de saber de quin tipus de text es tracta i a qui va adreçat o en quina publicació ha de sortir. A més, és bo saber si l'autor del text és competent en el tema de què parla i en llengua (contingut i forma). Els canvis introduïts per un corrector han de ser sempre al màxim d'objectius i documentables, és a dir, justificables. Però com que les normes lingüístiques i paralingüístiques no són úniques ni uniformes i la formació dels correctors és diversa, els criteris en la revisió de textos són també diversos.

Cal tenir present que la decisió última és de qui fa la intervenció. Per tant, qualsevol canvi és una decisió individual. Si la qüestió que provoca dubtes sobre un canvi es troba resolta en les obres de consulta, la justificació serà força indiscutible llevat que la forma proposada no sigui adequada per al text. Si la qüestió dubtosa no apareix recollida enlloc, és bo consultar altres professionals de la correcció. Malgrat que per als correctors autònoms això és difícil, actualment, gràcies a les llistes de distribució per Internet,⁶⁰ gairebé ningú no treballa totalment sol.

Quan només es té la intuïció com a justificació, compartir la responsabilitat, posar en comú els coneixements, ajuda a decidir de manera encertada. Hi ha moltes expressions i molta fraseologia catalana de les quals es coneix bé les equivalències castelleses però que no figuren traduïdes en cap diccionari castellà-català. Saber si són genuïnes o no és difícil. De vegades també és difícil de justificar un canvi d'ordre, de temps verbal...⁶¹ És indiscutible que la correcció estrictament gramatical és la menys conflictiva. En canvi, totes aquelles modificacions que es fan suposadament per qüestions d'estil exigeixen més capacitat d'argumentació del corrector, sobretot en el cas que l'autor no estigui convençut de les explicacions o de la competència del corrector.

60. Utilitzant la xarxa es pot estar en contacte amb altres professionals de la llengua a través de la llista de distribució Zèfir i del fòrum de l'IEC Forest. Per a més informació sobre aquest tema: Gemma MAS i Mercè SALLAS, *Internet per als professionals de la llengua*, «Llengua i ús», núm. 15 (1999), ps. 27-35.

61. Albert PLA i NUALART, a banda de tractar del procés de correcció, aporta molta informació sobre la dificultat de prendre decisions a *Problemes dels correctors i assessors*, dins *Actes de les terceres jornades d'estudi de la llengua normativa* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989), ps. 215-219.

Solà explica molt clarament de quina manera han de prendre les decisions els correctors d'un mitjà de comunicació:

«Però el que tenen aquestes persones és una multitud de problemes pragmàtics que han de resoldre sobre la marxa sense més remei. Un corrector d'un diari o d'una ràdio [...] és segur que tindrà almenys un dubte: com ha de traduir *noria*, car el diccionari bilingüe li diu que *noria* és *sínia* o bé *gran roda*, però ell veu que la primera traducció no ve al cas i que la segona no és semànticament clara. El corrector no podrà pas gastar més d'un parell de minuts en la reflexió: el diari o l'emissió radiofònica no poden esperar. Tiràrà al dret en aquest cas: però tot seguit toparà amb el nom d'un polític rus o japonès que el teletip li dóna en anglès o en un anglès castellanitzat. Immediatament després ensopegarà amb la construcció «En Pere està d'excursió»: si l'assalta el dubte, se l'haurà de resoldre tot solet, i és probable que li quedi un rau-rau a dins el primer dia; el dia que farà vint el rau-rau haurà desaparegut i la seva solució anirà adquirint el valor de dogma. [...] Els dubtes d'un usuari de la llengua són avui inacabables: els uns (com els que hem vist) poden derivar de necessitats lingüístiques més o menys noves; d'altres derivaran d'una coneixença més o menys imperfecta de la llengua.»⁶²

El «rau-rau» de què parla Solà és el que cal mantenir per continuar investigant els fenòmens de la llengua. Per això cal defensar les decisions provisionals, que no s'han de convertir en dogma sinó que un cop preses s'han d'analitzar bé per comprovar que es tracta de solucions que tenen validesa. Cal defensar també el dret de canviar una decisió que semblava incontestable per una de millor. I, evidentment, cal fer veure que hi ha solucions que són bones per a un determinat tipus de text però no per a d'altres. En qualsevol procés de correcció d'originals cal tenir en compte l'autor, el tipus de text i el context. Com més ben escrit estigui el text i més competent sigui l'autor, més profitosa serà la intervenció del corrector.

62. Joan SOLÀ, *Necessitem una autoritat lingüística efectiva*, dins *II Congrés Internacional de la Llengua Catalana* (Palma, Universitat de les Illes Balears, 1992), ps. 461-466.

CONCLUSIONS

Les noves tecnologies, les publicacions recents i una visió més àmplia i amb més perspectiva dels problemes lingüístics han contribuït a millorar la tasca dels correctors. Del volum d'informació, incalculable, a què tenim accés amb les noves tecnologies, sobretot a través d'Internet, caldria fer-ne una valoració qualitativa o, si més no, caldria fixar-se sempre en les fonts. També caldria fer una anàlisi qualitativa del material que va apareixent en format tradicional (en suport paper) i en format electrònic. Cada obra sobre llengua que surt s'hauria de sotmetre a una lectura crítica dels professionals de la llengua, tant dels que es dediquen a l'estudi teòric de la llengua com dels que es dediquen a l'aplicació pràctica. La relació entre teoria i pràctica s'hauria d'anar consolidant per evitar les reticències que sovint hi ha hagut entre els professionals d'un àmbit i de l'altre. De fet, els dos àmbits podrien retroalimentar-se.

En un dels seus articles, Fabra parla de la relació dels filòlegs amb els escriptors, que és perfectament aplicable als correctors:

«Descobrir un per un tots els castellanismes que infesten la nostra llengua, arribar a la coneixença perfecta de la llengua vivent amb totes les seves varietats dialectals i a la coneixença perfecta de la llengua antiga, això és una tasca de filòleg; però després ha de venir, encara, el treball de remeiar els castellanismes denunciats i d'enriquir la llengua aprofitant els materials del filòleg, i això és la tasca del literat: un treball delicadíssim de selecció; car no tots els arcaïsmes són acceptables, i menys encara tots els mots i expressions que ens ofereixen els dialectes. I en aquest treball de selecció excel·leixen els escriptors actuals, as-sabentats de les descobertes dels filòlegs i animats d'un esperit de col·laboració i disciplina sense precedents dins la nostra literatura.»⁶³

El resultat d'aquesta col·laboració podria impulsar recerca en l'àmbit de la correcció i més interès i facilitats per la formació contínua, indispensable actualment en el cas dels assessors lingüístics.

63. Pompeu FABRA, *Els escriptors actuals i la depuració del llenguatge*, dins *La llengua catalana i la seva normalització* (Barcelona, Edicions 62, 1980; «Les Millors Obres de la Literatura Catalana», núm. 28), p. 143.

Aquesta formació seria una de les eines que contribuirien a aplicar solucions encertades, que, com hem vist, serien diferents segons el criteri que calgués seguir.

La falta de models de referència actuals fa que contínuament n'estiguem creant de nous. I si fa una dècada els models més importants eren els literaris, ara els models de comunicació orals s'imposen. Cal tenir en compte, doncs, com s'influeixen mútuament el canal oral i l'escrit i analitzar quines formes són adequades en cada cas.

Per acabar, enumerem les qualitats més importants que han de destacar en els correctors:⁶⁴

- a. Flexibilitat, ja que no es pot fixar una regla de conducta que es pugui seguir invariablement.
- b. Criteri, basat en principis perfectament explicables.
- c. Ordre i mètode, recursos indispensables d'una bona correcció.
- d. Interès, pels temes i per ser més competents cada dia.
- e. Intuïció i discreció, per saber defensar el bon sentit de la llengua sense imposicions.
- f. Prudència, tant a l'hora de prendre decisions lingüístiques com a l'hora d'aconsellar l'autor.

Potser amb aquestes qualitats i amb tot el material i la formació necessaris, la feina dels assessors lingüístics seria més respectada malgrat les discrepàncies amb els autors i amb els investigadors de la teoria lingüística: «al capdavall, no és de la superació del desacord respectuós d'on pot sorgir l'acord més respectat?»⁶⁵

ANNA MIR

64. Vegeu Pelegrín MELÚS i Francisco MILLÀ, *El libro del corrector: vademécum de los escritores y de los profesionales de la tipografía* (Barcelona, La Neotipia, 1937).

65. Isidor MARÍ, *La utilitat d'un manual d'estil*, dins *Manual d'estil: la redacció i l'edició de textos* (Barcelona, Eumo Editorial / UPP / UB / Associació de Mestres Rosa Sensat, 2001), ps. 7-9.